

عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس

محسن موسائی^۱، ایرج ملک محمدی^۲، سیدجمال فرج‌الله حسینی^۳ و سید مهدی میردامادی^۳

چکیده

هدف از این تحقیق شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس می‌باشد. تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش تحقیق علی-ارتباطی است. جامعه‌ی آماری تحقیق، کارشناسان ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس می‌باشند. برای گردآوری داده‌ها از روش تمام‌شماری استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بود. برای حصول اطمینان از اعتبار پرسش‌نامه از پانل متخصصان و برای محاسبه‌ی روایی آن از روش آلفای کرنباخ استفاده شده و مقدار آن ۰/۸۷ به دست آمد. برای داده‌پردازی علاوه بر آمار توصیفی (میانگین، میانه، واریانس و انحراف استاندارد) و ضریب همبستگی، از آماره‌های استنباطی نظیر رگرسیون چندگانه و تکنیک تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج رگرسیون چندگانه به شیوه‌ی Enter نشان‌دهنده‌ی آن است که متغیرهای: توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری، میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها، توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری، میزان مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های ترویج آبخیزداری، میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری، قابلیت مروجین در برقراری ارتباط دارای نقش مؤثری در مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی و آبخیزداری دارند. همچنین، نتایج تکنیک تحلیل مسیر نشان می‌دهد که میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها دارای بیشترین اثر مستقیم و غیرمستقیم (۰/۵۵۲) بر متغیر وابسته‌ی تحقیق و متغیر قابلیت مروجین در برقراری ارتباط دارای کمترین اثر مستقیم و غیرمستقیم (۰/۳۱۱) بر متغیر وابسته تحقیق (مشارکت در طرح‌های آبخیزداری) می‌باشند.

واژگان کلیدی: استان فارس، بهره‌برداران، کارشناسان ترویج منابع طبیعی، طرح آبخیزداری، مشارکت.

مقدمه

افزایش تقاضای روزافزون برای مواد غذایی که نتیجه‌ی افزایش جمعیت و تغییر الگوی مصرف در کشور بوده است، لزوم توجه بیشتر به بخش کشاورزی و همچنین توجه به منابع آب و خاک کشور را به عنوان پایه‌های اصلی تولید در بخش کشاورزی نمایان می‌سازد. عدم وجود مدیریت کارآ و مناسب در زمینه‌های منابع آب و خاک و به طور اعم بخش کشاورزی در مجموعه‌ی تشکیلاتی کشور، موجب افزایش روند تخریب منابع آب و خاک گردیده که در آینده می‌تواند خطرات زیادی را برای بخش کشاورزی و به طور خاص برای خانوارهای روستایی به دنبال داشته باشد (۱۱).

امروزه به مشارکت مردمی به منزله‌ی راه‌بردی جدید در توسعه نگریسته می‌شود و امید بر آن است که با به کارگیری مؤثر مشارکت مردمی، توسعه‌ی متعادل و پایدار حاصل آید. حفظ و احیای منابع طبیعی تجدید شونده که یکی از جنبه‌های مهم توسعه‌ی پایدار می‌باشد، بدون درک واقعی زمینه‌های تحقق مشارکت ذینفعان این منابع، امکان‌پذیر نخواهد شد. مفهوم مشارکت در منابع طبیعی، بهینه‌سازی فرآیند برنامه‌ریزی اعم از تهیه‌ی طرح، نظارت و ارزشیابی اجرای پروژه‌ها با کمک و همیاری مردم است (۷). نارایان (۱۹) در تعریف مشارکت می‌گوید: مشارکت فرآیندی داوطلبانه است که در آن مردم بدون توجه به تفاوت‌هایی مثل (جنسیت، درآمد، قومیت و سطح دانش)، تصمیمات را کنترل و یا بر

آنها تأثیر می‌گذارند. جوهر مشارکت به کارگیری نظرات و انتخاب از میان آنها است.

واکر (۲۱) نیز در تعریف مفهوم مشارکت چنین می‌نویسد که: مشارکت ارتباط دوطرفه بین یک سازمان و سازمان‌های مرتبط با مردم قبل از تصمیم‌گیری می‌باشد. یکی از اهداف فعالیت‌های مشارکت جویانه، آموزش و آگاهی شهروندان می‌باشد. سازمان‌هایی که فعالیت‌های مشارکت جویانه را پی‌ریزی می‌کنند، در جستجوی راه‌هایی هستند تا فاصله‌ی بین خود و مردم را تا حد ممکن کاهش دهند.

جان (۱۸) اظهار می‌دارد که: مشارکت عامل حیات بخش جامعه است. مشارکت جامعه را به سمت آرامش بیشتر هدایت می‌کند. همه‌ی ما به نوعی در بعضی فعالیت‌ها از جمله مشارکت در امور خانواده، با همسایه‌ها، در مسایل اجتماعی، در محل کار، با دوستان، با زیردستان، با گروه‌های داوطلب و در سایر فعالیت‌ها، مشارکت داریم.

شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد در چند دهه‌ی اخیر، تغییر جهتی در پارادایم برنامه‌های آبخیزداری و محیط زیست ایجاد شده است. این پارادایم حرکت از بالا به پایین و یا کاهش دخالت دستگاه‌های دولتی به سمت همکاری و مشارکت بیشتر مردم و به عبارتی رهیافت مشارکت مردمی است. این رهیافت شامل مشارکت بهره‌برداران، حل مسئله و تأکید بر همکاری و همفکری عمومی است. برای موفقیت و پیشرفت بیشتر برنامه‌های آبخیزداری توجه به نکات زیر در فرآیند رهیافت مشارکتی آبخیزداری ضروری به نظر می‌رسد:

عواقب تخریب آبخیزها از عوامل مهم تأثیرگذار در مشارکت مردم در پروژه‌های آبخیزداری می‌باشند. قاسمی (۱۰) در بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی نتیجه می‌گیرد که بین میزان مسافرت افراد به خارج از روستا، عضویت سرپرستان خانوار روستایی در نهادهای عمومی روستا، انگیزه‌ی پیشرفت، وسایل ارتباط جمعی، درآمد، ثروت افراد خانوار و مالکیت افراد با میزان مشارکت آنان در طرح‌های عمرانی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

محمدی (۱۲) در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری نتیجه می‌گیرد که بین انگیزش، اعتماد به مجریان طرح، وابستگی به دولت، انسجام جمعی و میزان مشارکت، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد، اما بین آگاهی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و تفاوت‌های قومی و میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری رابطه‌ی معنی‌داری وجود ندارد.

خلیقی و حسن قاسمی (۷) در تحقیقی به بررسی تأثیر مسایل اقتصادی - اجتماعی بر میزان مشارکت دامداران در طرح‌های دامداری پرداخته و نتیجه گرفتند که مقدار زمین دیم و نوع مالکیت مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت دامداران می‌باشند.

جلالی و کرمی (۵) در تحقیقی در رابطه با تعیین عوامل مؤثر بر مشارکت مرتعداران در تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان نتیجه گرفتند که بین دانش فنی، سطح سواد، پیامدهای اجتماعی مشارکت، ارتباط با کارکنان منابع طبیعی، خدمات ترویجی و تأمین نهاده‌ها،

الف- ایجاد فرآیندی برای درگیر کردن سازمان‌های مردمی و غیردولتی (NGO) و سایر شهروندان برای برگزاری دیدارهای رسمی و غیررسمی در زمینه‌ی آبخیزداری.

ب- یکپارچه‌سازی بخش‌های زیستی و غیرزیستی و همچنین عوامل انسانی و اقتصادی در طراحی برنامه‌ها و ساختارهای مدیریتی.

ج- آموزش و تربیت مجریان کارآمد و هماهنگ برای اجرای طرح‌ها و بهبود کیفیت آب و حفاظت از محیط زیست.

د- اولویت بندی محلی و درون منطقه‌ای و با اهداف ملی و همچنین هماهنگی در انجام فعالیت‌های عمومی و خصوصی (۲۰).

بقایی و همکاران (۴) در تحقیق خود نتیجه می‌گیرند که میزان مشارکت اجتماعی بهره‌برداران، میزان نگرش نسبت به مشارکت، میزان تمایل برای انجام کارهای جمعی، میزان نوگرایی و میزان سن بهره‌برداران با مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری مؤثر هستند.

باجی (۱۶) و بلین (۱۷) در تحقیقات خود به این نتیجه دست یافتند که وضعیت اجتماعی بهره‌برداران، تعداد اعضای خانوار، جنسیت و سن بهره‌برداران مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت بهره‌برداران در جلب مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری هستند.

ابراهیم پور (۱) در تحقیقی در رابطه با وضعیت کنش مشارکتی و عوامل مؤثر بر آن در فعالیت‌های آبخیزداری نتیجه می‌گیرد که میزان آگاهی از ضرورت اقدامات آبخیزداری، میزان آگاهی از امکانات آبخیزداری، ارزیابی مثبت از فواید آبخیزداری، امکانات عمرانی روستا، آگاهی از

حسینی و همکاران (۶) در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در مدیریت پایدار منابع آب و خاک در حوزه‌ی حبله رود^۱ نتیجه گرفتند که بین تعداد اعضای خانوار، تعداد دفعات مسافرت به شهر، نیاز به همبستگی اجتماعی، تجربه‌ی قبلی روستاییان، نگرش مثبت نسبت به طرح‌ها، میزان سازگاری طرح‌ها با نیازهای روستاییان، آگاهی از اهداف طرح‌ها و میزان مشارکت روستاییان در طرح‌ها رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.

موسایی و همکاران (۱۳) در تحقیقی با عنوان ویژگی‌های مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری اعلام کردند متغیرهای میزان درآمد بهره‌برداران، شغل اصلی بهره‌برداران، نوع مالکیت، شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی، مشارکت اجتماعی، مشورت با بهره‌برداران قبل از اجرای طرح‌ها، واگذاری مسئولیت بخشی از طرح‌ها به بهره‌برداران و دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع و مشخصات طرح‌ها از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشند.

وثوقی و فرجی (۱۴) در تحقیقی در رابطه با عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی زراعی نتیجه گرفتند که بین سواد، فراهم بودن فرصت‌های شغلی، میزان مالکیت زمین، عضویت در گروه، اعتماد به یکدیگر، اعتماد مردم به دولت و عوامل انگیزشی دارایی با میزان تمایل کشاورزان به مشارکت در

موفقیت مداری و منفعت - هزینه و میزان مشارکت افراد در فعالیت‌های تعاونی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

شریعتی و همکاران (۸) سطح سواد، شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی، استفاده از نشریات و مجله‌های ترویجی، استفاده از فیلم‌های آموزشی، استفاده از جلسه‌های سخنرانی، استفاده از برنامه‌های رادیو و تلویزیون، تعداد دفعات تماس با مروجین را از عوامل اصلی مؤثر در مشارکت روستاییان و بهره‌برداران در طرح‌های منابع طبیعی می‌دانند.

بقایی و همکاران (۳) توجه به تجربیات روستاییان در اجرای طرح‌های آبخیزداری، تصویب قوانین آسان‌تر جهت اعطای تسهیلات، آشنا کردن بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری، آشنایی بهره‌برداران با مزایای طرح‌های آبخیزداری، توجه به نظرات مردم در تمام مراحل اجرای طرح‌ها را از مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌دانند. همچنین، عواملی مانند توجه به نیازهای بهره‌برداران در اجرای طرح‌ها، عدم سازگاری طرح‌ها با نیازهای روستاییان، عدم تمکن مالی بهره‌برداران در خصوص آبخیزداری، نداشتن نیرو و کارشناس متخصص، ارتباط ضعیف بین روستاییان با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی، عدم وجود انگیزه‌ی مادی برای مشارکت، عدم آشنایی با اهداف و برنامه‌های آبخیزداری، مخالفت ریش سفیدان با اجرای طرح‌ها از مهم‌ترین موانع مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری بیان شده‌اند.

۱- حوزه‌ی آبخیز حبله رود با وسعت یک میلیون و ۲۶۰ هزار هکتار و با بیش از ۲۸۰ آبادی دارای سکنه در بخش‌هایی از دو استان تهران و سمنان واقع شده است.

جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسش‌نامه بود که با بررسی منابع مختلف و بر اساس فرضیات و سؤالات تحقیق تدوین شد. روایی پرسش‌نامه‌ی مذکور از طریق پانل متخصصان به صورت نظرخواهی از استادان و دانشجویان دوره‌ی دکترای ترویج دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران انجام شد. اعتبار پرسش‌نامه از طریق آزمون راهنما تعیین و ضریب کرنباخ آلفا برای کل پرسش‌نامه، ۰/۸۷ محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، واریانس) و ضریب همبستگی اسپیرمن و در بخش آمار تحلیلی علاوه بر رگرسیون چندگانه، از تکنیک تحلیل مسیر استفاده شد.

نتایج و بحث

الف) نتایج توصیفی

جدول ۱ میانگین سنی پاسخ‌گویان را در حدود ۴۰ سال و انحراف معیار ۷/۵۶ نشان می‌دهد. همچنین، جدول نشان می‌دهد که ۴۵ درصد پاسخ‌گویان دارای مدرک کارشناسی و ۱۸/۳ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند. نتایج همچنین نشان می‌دهد که ۳۵ درصد پاسخگویان فارغ‌التحصیل رشته‌ی ترویج کشاورزی و ۱۳/۳ درصد فارغ‌التحصیل رشته‌ی باغبانی و ۱۱/۲ درصد فارغ‌التحصیل رشته‌ی زراعت می‌باشند.

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که از نظر کارشناسان پاسخگو، متغیرهای توجه به علایق و نیازهای آبخیزداری بهره‌برداران، تسلط مروجین به

یکپارچه‌سازی اراضی زراعی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. همت‌خواه و خلیقی (۱۵) در تحقیق خود در رابطه با عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری در استان گلستان نتیجه گرفتند که بین سن، درآمد و میزان مشارکت بهره‌برداران رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده گردید. اما بین سطح سواد، شناخت از پروژه‌ها و مالکیت و تمایل به مشارکت رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده نشد.

اسدی و همکاران (۲) در تحقیقی با عنوان بررسی انگاره‌های مرتبط با مشارکت مردم محلی در فرآیند توسعه‌ی جنگل‌های حرا در جنوب ایران نتیجه گرفتند که متغیرهایی مانند شغل، سطح تحصیلات، عضویت در تشکل‌های محلی، نوع بهره‌برداری به عمل آمده با مشارکت مردم محلی رابطه‌ی معنی‌داری دارند. بنابراین، توجه به اجرای صحیح و اصولی طرح‌های آبخیزداری و توصل جستن به همیاری و همفکری جوامع روستایی ساکن در حوزه‌های آبخیز (مشارکت مردم در طرح‌ها) تا حدود زیادی می‌تواند خطرات ناشی از تخریب منابع آب و خاک کشور را کاهش دهد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش تحقیق علی - ارتباطی می‌باشد. کارشناسان ترویج منابع طبیعی شهرستان‌های استان فارس به عنوان جامعه‌ی آماری در نظر گرفته شدند، و بر اساس آمار آرایه شده توسط اداره منابع طبیعی استان فارس در سال ۱۳۸۷ تعداد آنها ۶۰ نفر بر آورد شده است که از روش تمام شماری برای

برنامه‌های ترویج آبخیزداری، میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری، قابلیت مروجین در برقراری ارتباط) می‌باشد و $0.33/5$ باقیمانده ناشی از متغیرهایی است که در تحقیق در نظر گرفته نشده است (جدول ۴).

پس از به دست آمدن ضرایب بتا می‌توان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته محاسبه کرد. در جدول ۵ اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثر کلی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مشارکت در طرح‌های آبخیزداری نشان داده شده است. در شکل ۱ اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری) نشان داده شده است.

همانگونه که در جدول شماره ۵ نشان داده شده است، متغیر میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها دارای بیشترین اثر مستقیم و غیرمستقیم (0.552) و متغیر قابلیت مروجین در برقراری ارتباط دارای کمترین اثر مستقیم و غیرمستقیم (0.311) بر متغیر وابسته (مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری) می‌باشد.

بر اساس یافته‌های حاصل از تحقیق می‌توان معادله‌ی رگرسیونی زیر را برای نشان دادن تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پیشنهاد کرد.

مباحث فنی، مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع طرح‌ها، جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح‌ها و توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری، پنج اولویت اول مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای توجه به علایق و نیازهای بهره‌برداران، تسلط مروجین به مباحث فنی، مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع طرح‌ها، جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح‌ها، آگاهی از فواید و اهمیت طرح‌ها رابطه‌ی معنی‌داری با مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان دارند (جدول ۳).

ب- نتایج تحلیلی

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون می‌توان نقش متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (مشارکت در طرح‌های آبخیزداری) را مشخص کرد. با توجه به این که $R^2 = 0.66/5$ می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که $0.66/5$ از تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرات متغیرهای مستقل مطرح شده (توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری، میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها، توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری، میزان مشارکت بهره‌برداران در

$$Y = 0.662X_1 + 0.849X_2 + 0.691X_3 + 0.644X_4 + 0.436X_5 + 1.8$$

را مشخص کرد. با توجه به این که $R^2 = ۰.۶۶/۵$ می باشد. می توان نتیجه گرفت که $۰.۶۶/۵$ از تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرات تعاملی متغیرهای مستقل مطرح شده (توجه به نیازهای اقتصادی بهره برداران در طراحی طرح های آبخیزداری، میزان دخالت بهره برداران در تعیین نوع طرح ها، توجه به دانش بومی بهره برداران توسط مجریان طرح های آبخیزداری، میزان مشارکت بهره برداران در برنامه های ترویج آبخیزداری، میزان آشنایی بهره برداران با طرح های آبخیزداری، قابلیت مروجین در برقراری ارتباط) می باشد و $۰.۳۳/۵$ باقیمانده ناشی از متغیرهایی است که در تحقیق در نظر گرفته نشده است.

نتیجه گیری نهایی

با توجه به این که یکی از عوامل مؤثر در افزایش میزان مشارکت، عوامل اقتصادی می باشند و نتایج تحقیق حاضر نیز مؤید این نکته می باشد. به دست اندرکاران و مجریان طرح های آبخیزداری توصیه می شود در طراحی و اجرای طرح ها نیازهای اقتصادی بهره برداران را مورد توجه جدی قرار دهند.

جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح ها، از دیگر عوامل مؤثر در افزایش مشارکت بهره برداران می باشد. لذا پیشنهاد می شود از روش های مختلف به ویژه شیوه های مشارکت جویانه (مشورت و نظرخواهی از بهره برداران، دخالت بهره برداران در تصمیم گیری ها و....) نسبت به جلب اعتماد بهره برداران در جهت افزایش اعتماد آنها نسبت به مجریان طرح ها اقدامات لازم صورت گیرد، زیرا اگر بهره برداران

نتایج تحقیق نشان می دهد که توجه به نیازهای اقتصادی بهره برداران بر میزان مشارکت آنها در طرح های آبخیزداری مؤثر است. این نتایج را تحقیقات بقایی و همکاران (۳) و حسینی و همکاران (۶) تأیید می کنند. همچنین، نتایج تحقیق نشان می دهد که جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح ها، با میزان مشارکت بهره برداران در طرح های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان دارای رابطه ی معنی داری می باشد. هر چه میزان اعتماد بهره برداران نسبت به مجریان و دست اندرکاران افزایش یابد، میزان مشارکت آنها در طرح ها نیز افزایش می یابد.

میزان آشنایی بهره برداران با طرح های آبخیزداری دارای نقش مؤثری در میزان مشارکت آنها در طرح ها می باشد. این نتایج را تحقیقات، ابراهیم پور (۱)، حسینی و همکاران (۶) و بقایی و همکاران (۳) تأیید می کند.

بین میزان مشارکت بهره برداران در طرح های آبخیزداری و شرکت آنها در کلاس های آموزشی و ترویجی رابطه ی معنی داری وجود دارد. این نتایج را تحقیقات شریعتی و همکاران (۸) نیز تأیید می کنند.

متغیرهای توجه به علایق و نیازهای بهره برداران، تسلط مروجین به مباحث فنی، مشورت با بهره برداران قبل از شروع طرح ها، آگاهی از فواید و اهمیت طرح ها رابطه ی معنی داری با مشارکت بهره برداران در طرح های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان دارند.

با استفاده از نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون می توان نقش متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (مشارکت در طرح های آبخیزداری)

مجریان را از خود بدانند و نسبت به آنها اعتماد داشته باشند، بدون شک اشتیاق آنها برای مشارکت بیشتر خواهد شد. به مجریان و دست اندرکاران طرح‌ها توصیه می‌شود، در جهت ارتقای کمی و کیفی کلاس‌های آموزشی و ترویجی به‌ویژه با استفاده از روش‌های مشارکتی و مردم مدارانه اقدامات لازم را انجام داده و در جهت جلب توجه بهره‌برداران به‌منظور شرکت در

کلاس‌ها از رسانه‌های گروهی و انبوهی استفاده نمایند. به پژوهش‌گران توصیه می‌شود که نسبت به انجام تحقیقات جدید در زمینه‌ی سایر متغیرهایی که می‌توانند در افزایش مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری مؤثر بوده، ولی امکان بررسی آنها در این تحقیق وجود نداشته، اقدام نمایند تا سایر عوامل مؤثر در افزایش مشارکت بهره‌برداران نیز شناسایی شوند.

جدول ۱- توزیع فراوانی کارشناسان بر حسب ویژگی‌های فردی

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سن	۲۰-۳۰	۸	۱۳/۳	۱۳/۳
	۳۱-۴۰	۲۱	۳۵	۴۸/۳
	۴۱-۵۰	۳۰	۵۰	۹۸/۳
	۵۰سال به بالا	۱	۱/۷	۱۰۰
	جمع	۶۰	۱۰۰	--
	تحصیلات	دیپلم	۴	۶/۷
فوق دیپلم		۱۵	۲۵	۳۱/۷
لیسانس		۲۷	۴۵	۷۶/۷
فوق لیسانس		۱۱	۱۸/۳	۹۵
بدون پاسخ		۳	۵	۱۰۰
جمع		۶۰	۱۰۰	---
رشته تحصیلی	ترویج کشاورزی	۲۱	۳۵	۳۵
	زراعت	۷	۱۱/۶۶	۴۶/۶۶
	باغبانی	۸	۱۳/۳۳	۵۹/۹۹
	آبیاری	۵	۸/۳۳	۶۸/۶۶
	خاکشناسی	۴	۶/۶۶	۷۵/۳۲
	سایر رشته‌ها	۱۰	۱۶/۶۶	۹۱/۹۸
	بدون پاسخ	۵	۸/۳۳	۱۰۰
	جمع	۶۰	۱۰۰	--

جدول ۲- اولویت بندی نظرات پاسخ‌گویان در رابطه با عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری

(n= ۶۰)

اولویت	CV	انحراف معیار	میانگین	عامل مشارکت
۱	۱/۲۳۱	۱/۸۱	۳/۵۰	توجه به علائق و نیازهای آبخیزداری بهره‌برداران
۲	۱/۲۳۹	۱/۹۲	۳/۸۴	تسلط مروجین به مباحث فنی
۳	۱/۲۴۷	۱/۸۵	۳/۴۳	مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع طرح‌ها
۴	۱/۲۶۴	۱/۹۴	۳/۵۵	جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح‌ها
۵	۱/۲۶۶	۱/۹۴	۳/۵۳	توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری
۶	۱/۲۷۴	۱/۹۱	۳/۳۱	میزان تماس بهره‌برداران با مروج طرح
۷	۱/۲۷۵	۱/۹۴	۳/۴۳	آگاهی از فواید و اهمیت طرح
۸	۱/۲۷۸	۱/۹۲	۳/۳۰	میزان ارتباط بهره‌برداران با سایر افراد
۹	۱/۲۸۲	۱/۹۵	۳/۳۶	ارائه خدمات ترویجی در زمینه آبخیزداری
۱۰	۱/۲۸۳	۱/۹۸	۳/۴۶	واگذاری مسئولیت بخشی از طرح به بهره‌برداران
۱۱	۱/۲۹۲	۱/۰۴	۳/۵۶	توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری
۱۲	۱/۲۹۵	۱/۹۷	۳/۲۸	عضویت بهره‌برداران در سازمان‌های محلی
۱۳	۱/۳۰۰	۱/۰۳	۳/۴۳	قابلیت مروجین در برقراری ارتباط
۱۴	۱/۳۰۵	۱/۰۴	۳/۴۰	میزان درآمد بهره‌برداران
۱۵	۱/۳۰۶	۱/۰۰	۳/۲۶	میزان ارتباط بهره‌برداران و مجریان طرح‌ها
۱۶	۱/۳۰۷	۱/۹۵	۳/۱۰	میزان مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های ترویج آبخیزداری
۱۷	۱/۳۰۹	۱/۰۴	۳/۳۶	قابلیت مروجین در انتقال یافته‌ها
۱۸	۱/۳۱۲	۱/۰۲	۳/۲۶	نوع نظام بهره‌برداران از اراضی (شخصی، اجاره‌ای، موقوفه، ملی)
۱۹	۱/۳۱۶	۱/۹۹	۳/۱۳	میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری
۲۰	۱/۳۲۶	۱/۰۷	۳/۲۸	شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی- ترویجی در رابطه با آبخیزداری
۲۱	۱/۳۲۸	۱/۰۷	۳/۲۶	شغل اصلی بهره‌برداران
۲۲	۱/۳۳۶	۱/۰۲	۳/۰۳	میزان مشارکت اجتماعی بهره‌برداران
۲۳	۱/۳۳۹	۱/۰۷	۳/۱۵	دیدگاه بهره‌برداران نسبت به مشارکت در طرح‌های آبخیزداری
۲۴	۱/۳۴۴	۱/۱۲	۳/۲۵	دسترسی بهره‌برداران به نشریات و رسانه‌های ترویجی
۲۵	۱/۳۸۵	۱/۱۴	۲/۹۵	میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها
۲۶	۱/۰۴	۴/۰۸	۳/۹۰	زمینه‌سازی دولت برای مشارکت
۲۷	۱/۱۱	۳/۸۷	۳/۴۸	وسعت و محدوده طرح‌های آبخیزداری

جدول ۳- رابطه بین متغیرهای تحقیق با مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان
(n= ۶۰)

متغیرها	r	p
قابلیت مروجین در برقراری ارتباط	۰/۳۰۱●	۰/۰۱۰
توجه به علایق و نیازهای بهره‌برداران	۰/۲۹۵●	۰/۰۲۲
میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری	۰/۳۹۴●	۰/۰۰۱
میزان مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های ترویج آبخیزداری	۰/۴۷۱●●	۰/۰۰۰
توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری	۰/۴۳۶●●	۰/۰۰۰
میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها	۰/۴۱۳●	۰/۰۰۱
تسلط مروجین به مباحث فنی	۰/۲۵۳●	۰/۰۲۶
مشورت با بهره‌برداران قبل از شروع طرح‌ها	۰/۳۱۸●	۰/۰۱۴
جلب اعتماد مردم نسبت به مجریان طرح‌ها	۰/۳۸۰●	۰/۰۰۳
توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری	۰/۳۶۸	۰/۰۰۴
آگاهی از فواید و اهمیت طرح‌ها	۰/۴۱۹●●	۰/۰۰۰
ارایه خدمات ترویجی در زمینه‌ی آبخیزداری	۰/۴۰۴●	۰/۰۰۱
میزان درآمد بهره‌برداران	۰/۴۲۳●	۰/۰۰۱
قابلیت مروجین در انتقال یافته‌ها	۰/۲۳۵●	۰/۰۳۶
شرکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی - ترویجی در رابطه با آبخیزداری	۰/۴۵۱●●	۰/۰۰۰

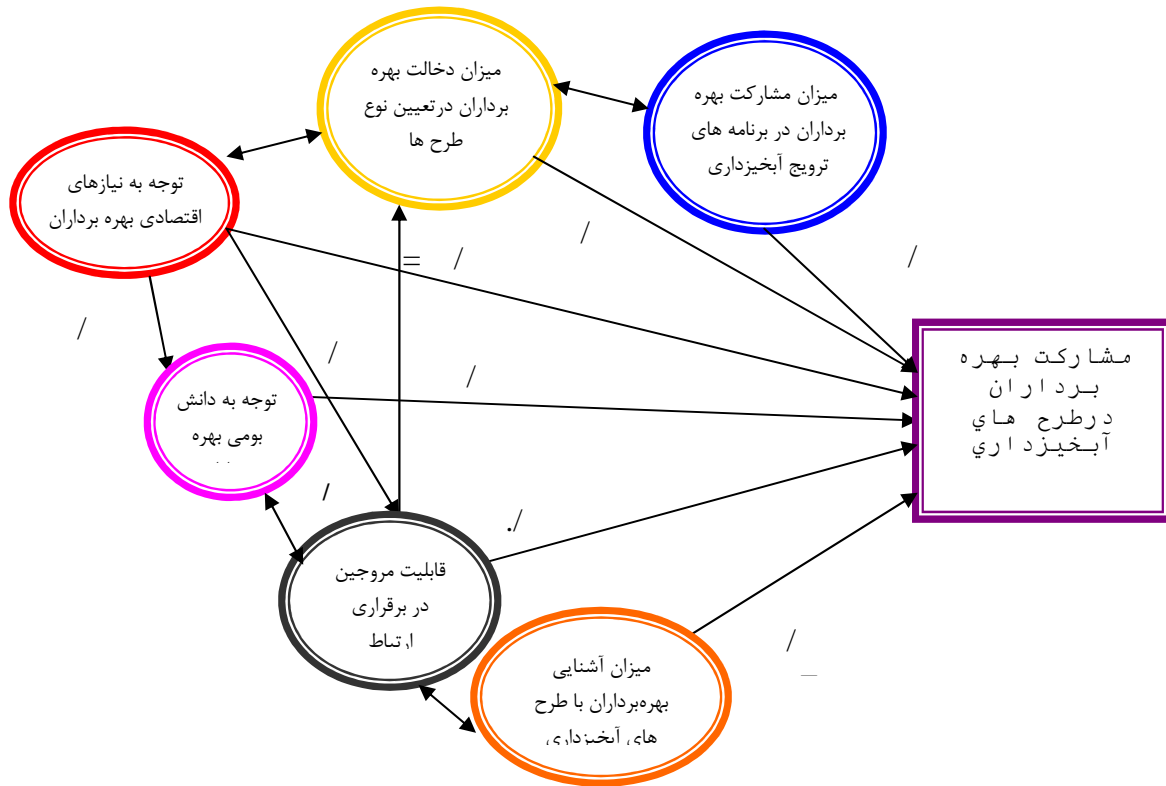
●● < /۱ ● < /۵

جدول ۴- تحلیل رگرسیون چندگانه به منظور تعیین متغیرهای مستقل در تبیین میزان مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان (n= ۶۰)

متغیرها	B	Beta	t	sig
عرض از مبدأ (Constant)	-۱۲/۳۵		-۲/۲۸۷	۰/۰۲۷
توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری	۱/۲۱۸	۰/۲۰۹	۲/۲۴۵	۰/۰۲۹
میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها	۱/۶۶۲	۰/۲۵۲	۲/۶۹۱	۰/۰۱
توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری	۱/۸۴۹	۰/۲۳۷	۲/۳۰۶	۰/۰۲۶
میزان مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های ترویج آبخیزداری	۲/۶۹۱	۰/۴۲۷	۳/۷۱۵	۰/۰۰۱
میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری	۳/۶۴۴	۰/۳۵۷	۳/۵۵۴	۰/۰۰۱
قابلیت مروجین در برقراری ارتباط	۱/۴۳۶	۰/۲۴۰	۲/۲۶۳	۰/۰۲۹

F=۱۵/۴۰ SigF=۰/۰۰۰ R=۰/۸۰۰ R²=۰/۶۶

شکل ۱- نقش مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تحقیق (مشارکت در طرح‌های آبخیزداری)

جدول ۵- مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (مشارکت در طرح‌های آبخیزداری)

مجموع اثرات	نوع تأثیر		متغیر مستقل
	بر متغیر وابسته	اثر مستقیم	
۰/۴۲۷	---	۰/۴۲۷	میزان مشارکت بهره‌برداران در برنامه‌های ترویج آبخیزداری (x1)
۰/۳۵۷	---	۰/۳۵۷	میزان آشنایی بهره‌برداران با طرح‌های آبخیزداری (x2)
۰/۵۵۲	۰/۳۰۰	۰/۲۵۲	میزان دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع طرح‌ها (x3)
۰/۳۱۱	۰/۰۷۱	۰/۲۴۰	قابلیت مروجین در برقراری ارتباط (x4)
۰/۳۱۳	۰/۰۷۴	۰/۲۳۷	توجه به دانش بومی بهره‌برداران توسط مجریان طرح‌های آبخیزداری (x5)
۰/۲۰۹	---	۰/۲۰۹	توجه به نیازهای اقتصادی بهره‌برداران در طراحی طرح‌های آبخیزداری (x6)

منابع مورد استفاده

- ۱- ابراهیم پور، م. ۱۳۸۰. وضعیت کنش مشارکتی و عوامل مؤثر بر آن در فعالیتهای آبخیزداری. پژوهش و سازندگی. شماره ۵۰: ۳۴-۲۶.
- ۲- اسدی، ع.، ا. شریف‌زاده و م. شریفی. ۱۳۸۷. بررسی انگاره‌های مرتبط با مشارکت مردم محلی در فرآیند توسعه جنگل‌های حرا در جنوب ایران. مجله منابع طبیعی ایران. سال ۶۱. شماره ۴: ۸۶۵-۸۴۹.
- ۳- بقایی، م.، م. چیدری، س. فعلی، و آ. میرزایی. ۱۳۸۵. بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری و ارزیابی راه‌کارهایی جهت افزایش میزان مشارکت آنها (مطالعه موردی حوزه آبخیز زرچشمه هونجان). سمینار برنامه‌ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، ۲۸-۳۰ بهمن ماه، سمنان. صفحه ۱۲.
- ۴- بقایی، م.، م. چیدری، غ. پزشکی‌راد و س. فعلی. ۱۳۸۷. عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر مشارکت روستاییان حوزه آبخیز زرچشمه هونجان در طرح‌های آبخیزداری. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران. سال ۴. شماره ۱. جلد ۷: ۸۷-۷۳.
- ۵- جلالی، م. و ع. کرمی. ۱۳۸۵. تعیین عوامل مؤثر بر مشارکت مرتعداران در تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان. پژوهش و سازندگی. شماره ۴. جلد ۷۰: ۴۵-۳۵.
- ۶- حسینی، س.م.، ا. فهام و ا.ک. درویش. ۱۳۸۵. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در مدیریت پایدار منابع آب و خاک در حوزه حبله رود (مطالعه موردی روستای آرو). سمینار برنامه‌ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، ۲۸-۳۰ بهمن ماه، سمنان. صفحه ۱۸.
- ۷- خلیقی، ن. و ت.م. حسن قاسمی. ۱۳۸۳. بررسی تأثیر مسایل اقتصادی - اجتماعی بر میزان مشارکت دامداران در طرح‌های مرتعداری (شمال استان گلستان). مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی. سال ۱۱. شماره ۱: ۱۹۰-۱۸۱.
- ۸- شریعتی، م.ر.، س. زیادبخش و ن. ورامینی. ۱۳۸۴. عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان جنگل نشین در حفاظت از جنگل‌های شمال و غرب کشور. فصلنامه جنگل و مرتع. شماره ۶۷: ۵۷-۴۷.
- ۹- شفقتی، م. و ن. صنوبر. ۱۳۸۶. نقش عوامل اجتماعی، اقتصادی در جلب مشارکت‌های بهره‌برداران در توسعه منابع طبیعی. نشریه علمی، اقتصادی، کشاورزی دامدار. سال ۱۶. شماره ۱۹۱: ۳۳-۲۸.
- ۱۰- قاسمی، م. ۱۳۸۰. بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی در بخش مرکزی شهرستان کاشان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۱۱- قنبری، ی. و ج. قدوسی. ۱۳۸۷. بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی فعالیت‌های آبخیزداری بر خانوارهای روستایی در حوضه آبخیزتنگ خشک (شهرستان سمیرم). مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی). جلد ۲۹. شماره ۱: ۲۰۴-۱۹۵.
- ۱۲- محمدی، غ. ۱۳۸۳. عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری. جهاد (ماهنامه، علمی، اجتماعی، اقتصادی)، شماره ۲۶۲: ۱۷-۱۳.
- ۱۳- موسائی، م.، ا. ملک‌محمدی، س.ج. فرج‌الله حسینی و س.م. میردامادی. ۱۳۸۷. ویژگی‌های مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری در استان فارس. مجله علوم کشاورزی. سال دوم. شماره ۷: ۱۰۲-۸۹.

۱۴- وثوقی، م. و ا. فرجی. ۱۳۸۵. پژوهشی جامعه شناختی در زمینه عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه سازی راضی مزروعی (مطالعه موردی روستاهای زرین دشت). مجله جامعه شناسی ایران. سال ۷. شماره ۲. جلد ۱۴: ۱۱۸-۱۰۱.

۱۵- همتزاده، ی. و ن. خلیقی. ۱۳۸۵. بررسی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره برداران در طرح های مرتع و آبخیزداری. مطالعه موردی (بهره برداران حوزه معرف کچیک واقع در استان گلستان). مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی. جلد ۱۳. شماره ۴: ۸۸-۱۰۱.

- 16- Bagddi, G.L. 2005. People participation in soil and water conservation through watershed approach, Indian: International Book Distributing (IBDs).
- 17- Blaine. W.T., K.D. Mascarella, and D.N. Davis. 2001. An examination of rural recycling drop-off participation. Journal of Extension. 39(5). Available online <http://www.joe.org/joe/2001october/rb1.html>.
- 18- John, D. 2006. Participatory theories, values and practices. International Centre Participation Studies, University of BRADFORD.
- 19- Narayan, D. 1994. The contribution of people s participation, evidence from 121 rural water spply projects. Environmentally Sustainable Development Occasional Paper Series No. 1.
- 20- Sunday Tim, U. 2006. Watershed management and the emerging environment cyber infrastructure. Watershed Update. July _September. 2006.Vol. 4 (3):324-329.
21. Walker, B. 2000. Civic discovery and the three 'CS' of public participation consultation, consensus and collaboration, Oregon State University.

Effective Factors for Participation of Stakeholders in Watershed Management Project from the View Point of Natural Resources and Watershed Management Extension Specialist, in Fars Province, Iran

M. Mousaei^{1*}, I. Malek Mohammadi², S.J. Farjolla Hosayni³, and S.M. Mir Damadi³

Abstract

The main purpose in this research was to identify effective factors for participation of stakeholders in watershed management project from the opinion of natural resources and watershed management extension specialist, in Fars province, Iran. The method of data collection was whole counting. The tool of data collection is questionnaire. The specialty panel of experts was used to gain assurance of the validity of the questionnaire. Corenbach Alpha method was used to gain assurance of the reliability of the questionnaire ($\alpha=0.87$). In addition to descriptive statistics (such as mean, median, variance and standard deviation) and correlation coefficient and inferential statistics such as, multivariate regression and path analysis technique used for analyzing data. The results of multivariate regression using Enter technique indicate that attention to the stakeholders economical needs in watershed management projects, attention to the indigenous knowledge, rate of stakeholders participation in watershed management extension programs, rate of participation of stakeholders in the type and features of plans, rate familiarity of stakeholders with watershed management projects and extension agents ability to set communication are the most important obstacles for the participation of stakeholders in watershed management projects from the viewpoint of the natural resources and watershed management extension specialists. The results of Path Analysis technique also showed that the rate of participation of stakeholders in the type and features of plans have the most direct and indirect effect (0.552) on dependent variable, and extension agents ability for communication has the lowest direct and indirect effect (0.311) on dependent variable of the study (participation in watershed management).

Key words: Fars province, Natural Resource specialists, Participation, Stakeholders, Watershed management project.

1- Assistant Prof., Gachsaran Branch, Islamic Azad University, Gachsaran, Iran.

2- Professor, University of Tehran, Tehran, Iran.

3- Associate Prof., Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Corresponding author: dr.mousaei@gmail.com